

КОНСТИТУЦІЙНЕ ТА МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 342.4 (477):347.2+347.9]:355.48((470+571):477)

DOI <https://doi.org/10.32782/klj/2025.3.6>**Денисенко К. В.,**

кандидат наук з державного управління, доцент,
доцент кафедри адміністративного та конституційного права
Навчально-науковий інститут права, правоохоронної діяльності та психології
Пенітенціарної академії України

Борко І. С.,

здобувач вищої освіти II курсу магістратури
факультету міжнародного та європейського права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ЩОДО КОНСТИТУЦІЙНОСТІ ПОЛОЖЕНЬ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО КОМПЕНСАЦІЮ ЗА ЗРУЙНОВАНІ ОБ'ЄКТИ НЕРУХОМОГО МАЙНА ВНАСЛІДОК ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

Анотація. Стаття присвячена аналізу конституційності положень Закону України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України» від 23 лютого 2023 року, який був прийнятий у відповідь на масштабні руйнування житлового фонду України внаслідок збройної агресії російської федерації. В роботі обґрунтовано, що норма пункту 3 частини 3 статті 2 Закону, яка позбавляє спадкоємців осіб, до яких застосовані санкції або які мають судимість за злочини проти національної безпеки, права на отримання компенсації за зруйноване чи пошкоджене нерухоме майно, суперечить статті 61 Конституції України. Автори підкреслюють, що принцип індивідуального характеру юридичної відповідальності, закріплений у Конституції України та міжнародних договорах (Європейська конвенція з прав людини, Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Хартія основних прав ЄС), унеможлиблює перенесення негативних правових наслідків на спадкоємців, які не брали участі у злочинній діяльності спадкодавця. У статті проведено доктринальний та практичний аналіз сутності принципу індивідуалізації юридичної відповідальності, наведені позиції науковців та практика Конституційного Суду України, яка підтверджує необхідність персоналізації застосування санкцій і покарань. Підкреслено, що виключення спадкоємців з кола отримувачів компенсації за зруйноване житло фактично ототожнює їх зі співучасниками діянь спадкодавця, що є дискримінаційним і суперечить основам правової держави. Запропоновано внесення змін до спірної норми Закону з метою уточнення випадків, коли спадкоємці дійсно можуть бути обмежені у праві на компенсацію, а саме – якщо об'єкти нерухомості були набуті спадкодавцем у спосіб, що суперечить національній безпеці та інтересам держави. Такий підхід дозволить досягти балансу між захистом прав громадян та державними інтересами, забезпечивши відповідність законодавства Конституції України та міжнародним стандартам у сфері прав людини.

Ключові слова: компенсація, нерухоме майно, Конституція України, індивідуальна відповідальність, дискримінація, санкції, спадкоємці.

Denysenko K. V., Borko I. S. On the constitutionality of legislation provisions regarding compensation for destroyed real estate objects as a result of the armed aggression of the russian federation

Abstract. The article is devoted to the analysis of the constitutionality of the provisions of the Law of Ukraine «On Compensation for Damage and Destruction of Certain Categories of Real Estate Objects as a Result of Hostilities, Terrorist Acts, Sabotage Caused by the Armed Aggression of the Russian Federation

against Ukraine, and the State Register of Property Damaged and Destroyed as a Result of Hostilities, Terrorist Acts, Sabotage Caused by the Armed Aggression of the Russian Federation against Ukraine» of February 23, 2023, which was adopted in response to the large-scale destruction of Ukraine's housing stock as a result of the armed aggression of the Russian Federation. The paper substantiates that the provision of paragraph 3 of part 3 of Article 2 of the Law, which deprives the heirs of persons subject to sanctions or convicted of crimes against national security of the right to receive compensation for destroyed or damaged real estate, contradicts Article 61 of the Constitution of Ukraine. The authors emphasize that the principle of individual legal responsibility, enshrined in the Constitution of Ukraine and international treaties (the European Convention on Human Rights, the Universal Declaration of Human Rights, the International Covenant on Civil and Political Rights, the Charter of Fundamental Rights of the EU), excludes the transfer of negative legal consequences to heirs who did not participate in the unlawful activities of the testator. The article provides a doctrinal and practical analysis of the essence of the principle of individualization of legal responsibility, outlines the positions of scholars, and cites the practice of the Constitutional Court of Ukraine, which confirms the necessity of personalizing the application of sanctions and punishments. It is stressed that the exclusion of heirs from the circle of recipients of compensation for destroyed housing effectively equates them with accomplices in the actions of the testator, which is discriminatory and contradicts the foundations of the rule of law. The authors propose amendments to the disputed provision of the Law in order to clarify the cases when heirs may indeed be restricted in the right to compensation, namely – if real estate objects were acquired by the testator in a manner that contradicts national security and state interests. Such an approach would make it possible to achieve a balance between protecting citizens' rights and the interests of the state, ensuring the compliance of legislation with the Constitution of Ukraine and international human rights standards.

Key words: *compensation, real estate, Constitution of Ukraine, individual responsibility, discrimination, sanctions, heirs.*

Постановка проблеми. 24 лютого 2022 року російська федерація розпочала повномасштабне вторгнення на територію України. О 05 годині 30 хвилин цього ж дня Указом Президента України № 64/2022 в Україні було введено правовий режим воєнного стану.

Внаслідок ведення активних бойових дій та здійснення постійних обстрілів не лише прифронтових територій нашої держави, російська федерація завдала і продовжує завдавати значних збитків, пошкоджуючи та руйнуючи низку об'єктів нерухомого майна, зокрема, будинків, які є єдиним житлом для громадян.

За словами віцепрем'єр-міністра з відновлення – міністра розвитку громад та територій України Олексія Кулеби, на початку 2024 року в Україні було зафіксовано 280 000 зруйнованих об'єктів. Уже зараз (початок грудня 2024 року) ця цифра збільшилася до 330 000 [1]. Зважаючи на таку кількість знищених та пошкоджених будівель, в Україні було введено послугу компенсації коштів за об'єкти нерухомого майна у зв'язку з чим 23 лютого 2023 року було прийнято Закон України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів,

диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України» (далі – Закон).

Відповідно до преамбули вказаного нормативно-правового акту, цей Закон визнає правові та організаційні засади надання компенсації за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, з дня набрання чинності Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 64/2022, затвердженим Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»» від 24 лютого 2022 року № 2102-ІХ, а також правові засади створення та ведення Державного реєстру майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України [2].

У частині 3 статті 2 Закону вказано, що отримувачами компенсації не можуть бути:

1) особи, до яких застосовано санкції відповідно до Закону України «Про санкції»; 2) особи, які мають судимість за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених розділом I «Злочини проти основ національної безпеки України» Особливої частини Кримінального кодексу України; 3) спадкоємці щодо пошкоджених/знищених об'єктів нерухомого майна, які належали за життя спадкодавцям, визначеним пунктами 1 і 2 цієї частини [2].

Водночас, дискусійним видається пункт 3 частини 3 статті 2 Закону, оскільки зазначене протирічить принципу індивідуального характеру юридичної відповідальності, що закріплений положенням статті 61 Конституції України, де чітко вказано, що юридична відповідальність особи має індивідуальний характер [3].

Проте Закон суперечить Основному Закону, адже фактично встановлює, що за дії осіб, передбачених у пунктах 1,2 частини 3 статті 2 Закону, мають відповідати також їхні спадкоємці.

Крім того, принцип індивідуальної відповідальності закріплено також у статті 7 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Європейська конвенція з прав людини), де регламентовано, що нікого не може бути визнано винним у вчиненні будь-якого кримінального правопорушення на підставі будь-якої дії чи бездіяльності, яка на час її вчинення не становила кримінального правопорушення згідно з національним законом або міжнародним правом. Також не може бути призначене суворіше покарання ніж те, що підлягало застосуванню на час вчинення кримінального правопорушення [4].

Відтак, зважаючи на те, що у Європейській конвенції з прав людини та українському законодавстві діє принцип індивідуального характеру юридичної відповідальності, актуальним є дослідження відповідності Конституції України положень пункту 3 частини 3 статті 2 Закону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питання визначення сутнісного змісту принципу індивідуального характеру юридичної відповідальності займалася низка вчених серед яких Маринчак Є.С., Макогін

Н.О., Козинець О.Г., та інші. Аналізом законодавства у сфері компенсації за об'єкти нерухомого майна внаслідок бойових дії російської федерації займалися так науковці як Кройтор В.А., Юнін О.С., Прибатень-Семенюк А.В. та інші. Водночас питання щодо неконституційності положень пункту 3 частини 3 статті 2 Закону не перебували в полі зору наукових досліджень учених.

Мета дослідження – здійснити аналіз положень пункту 3 частини 3 статті 2 Закону на предмет його відповідності Конституції України.

Виклад основного матеріалу. Із метою здійснення правового аналізу відповідності Конституції України пункту 3 частини 3 статті 2 Закону, доцільним є дослідження сутнісного змісту принципу індивідуального характеру юридичної відповідальності.

Попередньо варто зауважити, що вказаний принцип закріплений у низці міжнародних нормативно-правових актів, хоча і непрямо. Окрім Європейської конвенції з прав людини, індивідуальний характер юридичної відповідальності проголошують: Загальна декларація прав людини (стаття 11), Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (стаття 15), Хартія основних прав Європейського Союзу (статті 49), тощо.

В усіх цих документах формулювання індивідуального характеру юридичної відповідальності полягає в тому, що людину не можна притягнути до відповідальності за діяння, які за чинним національним законодавством або міжнародними угодами не становить склад злочину.

Щодо доктринальних підходів, то вчені вважають, що принцип індивідуалізації юридичної відповідальності це система правових механізмів забезпечення дотримання прав особи, яка притягається до відповідальності, з метою запобігання безпідставного та необґрунтованого притягнення такої особи до юридичної відповідальності за діяння, які вона не вчиняла [5, с. 52].

Також науковці зазначають, що принцип індивідуалізації знаходить свій вияв у різноманітному поділі правопорушень і санкцій, відповідних до них, в залежності від суспільної небезпеки правопорушення, обставин

скоєння та особистості того, хто його здійснив. Юридична відповідальність ефективна тільки тоді, коли її носій персонально визначений [6, с. 4].

Акцентуємо, що науковці також виділяють той факт, що індивідуальний характер юридичної відповідальності полягає у застосуванні відповідальності лише щодо особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння і її вина доведена у встановлений законом спосіб.

У той же час, аналізуючи конституційність пункту 3 частини 3 статті 2 Закону, важливою є позиція Конституційного Суду України як органу конституційної юрисдикції, що здійснює тлумачення Основного Закону та аналізує відповідність йому інших нормативно-правових актів.

У рішенні від 02 листопада 2004 року № 15-рп/2004, Конституційний Суд України вказав, що досліджуючи принцип індивідуалізації юридичної відповідальності при вирішенні питання відповідності покарання вчиненому злочину, зазначив, що справедливе застосування норм права – є передусім недискримінаційний підхід, неупередженість, це означає не тільки те, що передбачений законом склад злочину та рамки покарання відповідатимуть один одному, а й те, що покарання має перебувати у справедливому співвідношенні із тяжкістю та обставинами скоєного і особою винного; адекватність покарання ступеню тяжкості злочину впливає з принципу правової держави, із суті конституційних прав та свобод людини і громадянина; при призначенні покарання суд має враховувати обставини справи (як ті, що обтяжують, так і ті, що пом'якшують покарання) щодо всіх осіб незалежно від ступеня тяжкості вчиненого злочину; призначене судом покарання повинно відповідати ступеню суспільної небезпеки злочину, обставинам його вчинення та враховувати особу винного, тобто бути справедливим; установлення законодавцем недиференційованого покарання та неможливість його зниження не дозволяє застосовувати покарання до осіб, які вчинили злочини невеликої тяжкості, з урахуванням ступеня тяжкості вчиненого злочину, розміру заподіяних збитків (друге, третє, четверте речення абзацу п'ятого підпункту 4.1, третє

речення абзацу сьомого, перше речення абзацу восьмого підпункту 4.2 пункту 4, абзац шостий пункту 5 мотивувальної частини) [7].

У рішенні від 26 травня 2015 року № 5-рп/2015 Конституційний Суд України вважає, що для досягнення легітимної мети в разі застосування обмежень щодо реалізації конституційних прав і свобод законодавче унормування порядку притягнення особи до юридичної відповідальності обов'язково має ґрунтуватися на конституційному принципі індивідуалізації юридичної відповідальності (призначення особі певного виду та розміру покарання/стягнення з обов'язковим урахуванням характеру вчиненого протиправного діяння, форми вини, характеристики винної особи, відшкодування заподіяної шкоди, обставин, що пом'якшують або обтяжують відповідальність) (абзац чотирнадцятий підпункту 2.3 пункту 2 мотивувальної частини) [8].

На підставі позицій Конституційного Суду України можна дійти до висновку, що характерною рисою для принципу індивідуального характеру юридичної відповідальності є застосування санкцій до винної особи, тобто тієї, яка вчинила безпосередньо суспільно небезпечне діяння, у той же час, серед ряду рішень Конституційного Суду України відсутнє будь-яке тлумачення статті 61 Конституції України крізь призму застосування наслідків юридичної відповідальності до пов'язаних із винною особою осіб.

Таким чином, авторам видається, що положення пункту 3 частини 3 статті 2 Закону є дискримінаційними та такими, що не відповідають нормам Конституції України, адже за дії вчинені особами передбаченими у пунктах 1,2 частини 3 статті 2 Закону відповідають не лише ці особи, але і їхні спадкоємці, які за умови отримання у спадок нерухомого майна і в разі його пошкодження пов'язаного з бойовими діями російської федерації проти України, не зможуть отримати компенсацію за зруйнований чи пошкоджений об'єкт нерухомості.

Доцільно зауважити, що станом на 22 травня 2025 року санкції України застосовано до 11031 фізичних і 7708 юридичних осіб. Також чинні окремі рішення стосовно

секторальних санкцій [9]. А у 2024 році, за даними Офісу Генерального прокурора, зареєстровано 5998 кримінальних злочинів проти основ національної безпеки [10].

Варто підкреслити, що дії за які особи підпадають під санкції або стають винними у вчиненні злочинів проти основ національної безпеки можуть включати у себе допомога у наведенні збройних сил російської федерації на відповідні цілі та об'єкти, сплата податків до держави-агресорки, публічне підтримання збройної агресії російської федерації проти України і тому подібне. Відтак, запровадження на законодавчому рівні виключення щодо ненадання компенсації за пошкоджені об'єкти нерухомого майна особам до яких застосовано санкції чи які є винними у вчиненні злочинів проти основ національної безпеки є виправданим, але щодо їхнього майна, яке перейшло у власність до їхніх спадкоємців, питання є спірним.

У цьому аспекті доцільно визначити коло яких суб'єктів закон України визначає як спадкоємців. За частиною 1 статті 1222 Цивільного кодексу України спадкоємцями за заповітом і за законом можуть бути фізичні особи, які є живими на час відкриття спадщини, а також особи, які були зачаті за життя спадкодавця і народжені живими після відкриття спадщини [11].

Закон передбачає п'ять черг спадкування за законом, остання яка включає родичів до шостого ступеня споріднення. Відтак, держава, за дії однієї особи, притягує до відповідальності всіх членів сімей осіб, передбачених у пунктах 1,2 частини 3 статті 2 Закону до шостого ступеня споріднення включно, прирівнюючи процес спадкування нерухомого майна до співучасті в суспільно небезпечних діях, що на думку авторів, є дискримінаційним з урахуванням положень законодавства.

Відповідно до пункту 2 частини 1 статті 1 Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» дискримінація – ситуація, за якої особа та/або група осіб за їх ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного та соціального походження, громадянства, сімейного та

майнового стану, місця проживання, мовними або іншими ознаками, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними (далі – певні ознаки), зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні правами і свободами в будь-якій формі, встановленій цим Законом, крім випадків, коли таке обмеження має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними [12].

Таким чином, закон передбачає, що дискримінація є правомірною лише у випадку обґрунтованості мети та наявності належних та необхідних способів її досягнення.

Із метою підтвердження невідповідності положень Конституції вказаної норми, зокрема через відсутність легітимної мети, вважаємо за доцільне здійснити аналіз положення із застосуванням трискладового тесту, що використовується ЄСПЛ у його судовій практиці і який складається з наступних питань:

- 1) законність втручання;
- 2) легітимна мета (виправданість втручання загальним інтересом);
- 3) справедлива рівновага між інтересами захисту права людини та загальними інтересами (дотримання принципу пропорційності між використовуваними засобами і переслідуваною метою) [13, с. 84].

Треба підкреслити, що при положення законодавства не будуть дискримінаційними лише у разі балансу між всі складовими тесту. Якщо ж один з пунктів не буде виправдовувати обмеження, вони визнаються дискримінаційними.

Отже, після застосування трискладового тесту, ми можемо констатувати наступне щодо пункту 3 частини 3 статті 2 Закону.

1. Щодо законності втручання. Законність відсутня, оскільки пункт 3 частини 3 статті 2 Закону не відповідає статті 61 Конституції України, а також низці міжнародних нормативно-правових актів, що складають основу законодавства України, зокрема, Європейській конвенції з прав людини.

2. Щодо легітимної мети (виправданість втручання загальним інтересом). Може відповідати суспільним інтересам в умовах воєнного стану, з урахуванням норм моралі, водночас не може бути виправдано, оскільки

спадкоємці не можуть лише прийняттям у якості спадщини об'єкта нерухомого майна спадкодавця підтвердити свою співучасть у злочинах проти національної безпеки чи інших діяннях, визначені Законом України «Про санкції». У такому випадку, доцільним є застосування щодо таких осіб заходів кримінальної відповідальності чи санкцій на підставі співучасті у діяннях спадкодавця (якщо таке наявне).

3. Щодо справедливої рівноваги між інтересами захисту права людини та загальними інтересами. Можливе зменшення суспільного резонансу в разі розголошення відомостей про осіб, які отримують грошову компенсацію за зруйновані або пошкоджені об'єкти нерухомого майна. У той же час в разі відсутності доведеності співучасті в діяннях спадкодавця, пункт 3 частини 3 статті 2 Закону порушує засади демократичної та правової держави.

Висновки. Таким чином, вважаємо, що положення пункту 3 частини 3 статті 2 Закону є такими, що не відповідають положенням Конституції України, оскільки порушують принцип індивідуального характеру юридичної відповідальності, що закріплений

у статті 61 Конституції України. В той же час, для таких обмежень саме щодо спадкоємців, які прийняли у спадок нерухоме майно спадкодавця, що є особою визначеною у пункті 1 чи 2 частини 3 статті 2 Закону не відповідає легітимній меті, а також не є належним засобом для її досягнення.

На думку авторів, доцільним є внесення змін до Закону, а саме пункту 3 частини 3 статті 2 в наступному формулюванні: “спадкоємці щодо пошкоджених/знищених об'єктів нерухомого майна, які належали за життя спадкодавцям, визначеним пунктами 1 і 2 цієї частини в разі якщо зазначене нерухоме майно було придбане та/або отримане в результаті діяльності спадкодавців визначених пунктами 1 і 2 цієї частини, що суперечить національним безпеці та інтересам України”.

У такому викладі норми статті буде досягнута легітимна мета – підтримка національної безпеки України та її інтересів, а також буде виправданий та належний засіб – відсутність компенсації за зруйноване чи пошкоджене нерухоме майно, що було отримано та/або придбане внаслідок вчинення спадкодавцем дій, що завдали шкоди національній безпеці та інтересам України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Кількість зруйнованих Росією об'єктів нерухомості цього року зросла на 50 000 – Кулеба : вебсайт Forbes. URL: <https://forbes.ua/news/v-ukraini-zroslo-kilkist-zruynovanikh-obektiv-nerukhomosti-ta-infrastrukturi-na-50-000-za-rik-kuleba-04122024-25292> (дата звернення: 17.09.2025).
2. Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України : Закон України від 23.02.2023 № 2923-IX. Дата оновлення: 11.12.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20#Text> (дата звернення: 17.09.2025).
3. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/254%D0%BA%96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 17.09.2025).
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#n346 (дата звернення: 17.09.2025).
5. Маринчак Є.С. Науково-практична проблематика застосування принципу індивідуальної юридичної відповідальності за порушення митних правил. *Theoretical and empirical scientific research: concept and trends*. 2024. Vol. 4. С. 50-53.
6. Макогін Н.О., Козинець О.Г. Правова природа юридичної відповідальності: поняття та принципи. URL: https://ir.stu.cn.ua/bitstream/handle/123456789/18474/%D0%9C%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%B3%D0%BD%2C%20%D0%9A%D0%BE%D0%B7%D0%B8%D0%BD%D0%B5%D1%86%D1%8C_%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 17.09.2025).
7. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального

кодексу України(справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 02 листопада 2004 року № 15-рп/2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04#Text> (дата звернення: 17.09.2025).

8. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 276 Кодексу України про адміністративні правопорушення від 26 травня 2015 року № 5-рп/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-15#Text> (дата звернення: 17.09.2025).

9. Санкції проти РФ : офіційний веб-сайт Міністерства закордонних справ України. URL: https://mfa.gov.ua/protidiya-agresiyi-rf/sankciyi-proti-rf?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 17.09.2025).

10. Злочини проти нацбезпеки: у 2024 році зареєстровано у 8 разів більше диверсії : веб-сайт Скільки Скільки? URL: https://skilky-skilky.info/zlochyny-proty-natsbezpeky-u-2024-rotsi-zareiestrovano-u-8-raziv-bilshe-dyversii/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 17.09.2025).

11. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. Дата оновлення: 09.04.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n5710> (дата звернення: 17.09.2025).

12. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні : Закон України від 06.09.2012 № 5207-VI. Дата оновлення: 30.05.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#n6> (дата звернення: 17.09.2025).

13. Антонюк О.І. «Трискладовий тест» для оцінки правомірності втручання у право власності. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2019. Вип. 2 (42). С. 80-85.

Дата першого надходження рукопису до видання: 30.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 27.10.2025

Дата публікації: 28.11.2025